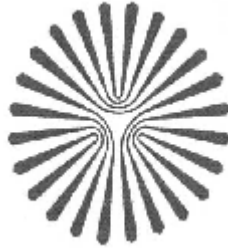

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی
دانشکده علوم انسانی

گروه علمی حقوق

عنوان پایان نامه:

نقش موقعیت در پیشگیری از وقوع جرم

استاد راهنما:

دکتر غلام‌رضا محمدنسل

استاد مشاور:

دکتر ولی‌الله انصاری

نگارش:

مهرداد اشراقی

خرداد ۱۳۸۹

تشکر و قدردانی :

خداوند متعال را شکر گذارم که به اینجانب موقعیتی عطاء کرد تا بتوانم در محضر اساتید ارجمند و گرانمایه کسب علم نموده و راه و رسم نگارش اثری واقعی تر از آنچه پیش رو دارید یعنی کتاب زندگی و اندیشیدن را بیاموزم .

بیاموزم بزرگ ترین شکست از دست دادن ایمان به خدا است، بیاموزم انسان بذری است با نیرویی نهان، بیاموزم ارزش انسان به چیزهایی نیست که به آنها دست می یابد بلکه در چیزهایی است که آرزومند رسیدن به آنها است و بیاموزم.....

از استاد گرانقدر **جناب آقای دکتر ولی الله انصاری** به جهت زحمات دلسوزانه شان در طول دوران تحصیل و تشویق در برگزیدن موضوع تحقیق تشکر می کنم.

از استاد گرانقدر **جناب آقای دکتر غلامرضا محمد نسل** به جهت راهنمایی های عالمانه موشکافانه شان در نگارش تحقیق تشکر می کنم.

از اساتید گرانقدرم **جناب آقای دکتر نظیفی و خانم دکتر سوهانپان** که درسها به من آموختند تشکر می کنم.

از اساتید محترم داور **جناب آقای دکتر کریم بخنوه و جناب آقای دکتر ناصر قاسمی** که زحمت داوری و ارزیابی پایان نامه را متقبل شده و اینجانب را قرین لطف خویش قرار دادند تشکر می کنم. از همسر صبور مهربانم سرکار خانم شیرین خمان که همواره اینجانب را چه در طی دوران تحصیل و چه در طول نگارش و ارایه این تحقیق یاری دادند تشکر میکنم.

از کلیه دوستان و همکاران عزیزم که در طول تحصیل و نگارش این اثر همواره اینجانب را مورد لطف و قرین مرحمت خود با تشویق و تحسین قرار دادند تشکر می کنم.

تقدیم به:

مادر

که بی‌نهایت اعداد حرمتش را شمارشگر نیست.

پدر

که اقیانوسی از مرکب وصف صلابتش را قادر نیست.

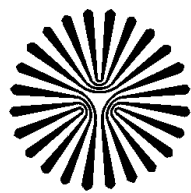
همسر

که با مهربانی و صبوری مرا در آموختن یاری داد.

و استاد

که چون شمع فروزان روشنی بخش راهم بود.

**این یادگار و تمامی هر آنچه دارم را به شما
تقدیم میکنم**

دانشگاه پیام نور

بسمه تعالی

تصویب پایان نامه

پایان نامه تحت عنوان " نقش موقعیت در پیشگیری از وقوع جرم "

که در مرکز تهران تهیه و به هیات داوران ارائه گردیده است مورد تأیید

می باشد. تاریخ دفاع: نمره: درجه ارزشیابی:

اعضای هیات داوران:

<u>نام و نام خانوادگی</u>	<u>هیات داوران</u>	<u>مرتبه علمی</u>	<u>امضاء</u>
۱ -	استاد راهنما		
۲ -	استاد مشاور		
۳ -	استاد داور		
۴ -	نماینده گروه علمی		
۵ -	نماینده تحصیلات تکمیلی		

(الف)

فهرست جدول ها و شکل ها

صفحه	الف) جدول ها
۴۳.....	جدول (۱-۱) مولدین، جاذبین و توانمند سازان بزه.....
۴۳.....	جدول (۱-۲) تشخیص سازو کار های نقاط بزه خیز.....
۴۳.....	جدول (۱-۳) آنچه باید در مورد نقاط بحرانی انجام داد.....
۹۸.....	جدول (۱-۴) تسهیلاتی که توسط مجرمین برای مقابله با پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری بکار می روند.....
۱۲۶.....	جدول (۲-۱) انواع الگو های پیشگیری از بزهکاری.....
۱۳۳.....	جدول (۲-۲) معرفی ویژگی های پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری در مقایسه با پیشگیری اجتماعی از بزهکاری.....
۱۷۳.....	جدول (۲-۳) روش های بیست و پنج گانه پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری.....
صفحه	ب) شکل ها
۱۴.....	شکل (۱-۱) ساختار کلی مدل منطق موقعیت.....
۱۵.....	شکل (۱-۲) ارکان منطق موقعیت.....
۶۵.....	شکل (۱-۳) سلسله مراتب چهار منبع انگیزش.....
۷۰.....	شکل (۱-۴) چهار عنصر هیجان.....
۷۶.....	شکل (۱-۵) انواع نیازها.....
۱۰۶.....	شکل (۱-۶) معادله علل وقوع جرم.....
۱۴۶.....	شکل (۲-۱) نظریه فعالیت روزانه و مثلث بزه.....
۱۵۵.....	شکل (۲-۲) نظریه الگوی بزهکاری برانتینگهام.....

فهرست اجمالی

صفحه	عنوان موضوع
۱.....	مقدمه

بخش اول - موقعیت و بزهکاری

۷.....	فصل اول - موقعیت بزهکاری
۴۶.....	فصل دوم - پدیده مجرمانه

بخش دوم - موقعیت و پیشگیری از بزهکاری

۱۰۵.....	فصل اول - مبانی و اصول پیشگیری از بزهکاری
۱۲۳.....	فصل دوم - پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری
۱۷۶.....	نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۷۸.....	فهرست منابع و ماخذ

فهرست تفصیلی

عنوان موضوع	صفحه
مقدمه.....	۱

بخش اول - موقعیت و بزهکاری

فصل اول - موقعیت بزهکاری

مبحث اول - مفهوم منطق موقعیت و موقعیت بزهکاری.....	۷
گفتار اول - مفهوم منطق موقعیت: چیستی، الگوی تبیین و ارکان آن.....	۷
الف) چیستی منطق موقعیت.....	۷
ب) الگوی تبیین و ارکان منطق موقعیت.....	۸
گفتار دوم - مفهوم موقعیت بزهکاری.....	۱۶
الف) تعریف موقعیت بزهکاری.....	۱۶
ب) انواع موقعیت بزهکاری.....	۱۶
ج) ساختار موقعیت بزهکاری.....	۱۸
مبحث دوم - اصول دهگانه در نظریه فرصت بزهکاری.....	۱۹
گفتار اول - اصول مرتبط با ارتکاب بزهکاری.....	۱۹
الف) فرصت در ارتکاب تمام بزهکاری‌ها نقش دارد.....	۱۹
ب) فرصت‌های بزهکاری بسیار خاص هستند.....	۲۲
ج) فرصت‌های بزهکاری در زمان و مکان متمرکزند.....	۲۳
د) فرصت‌های بزهکاری به فعالیت‌های روزمره بستگی دارند.....	۲۵
ه) ارتکاب یک بزه، فرصت را برای ارتکاب بزه دیگر فراهم می‌سازد.....	۲۶
و) برخی محصولات، فرصت‌های وسوسه‌انگیز بیشتری را فراهم می‌سازند.....	۳۰
ز) تغییرات اجتماعی و فنی، فرصت‌های جدید بزهکاری را فراهم می‌سازد.....	۳۲
گفتار دوم - اصول مرتبط با پیشگیری از بزهکاری.....	۳۴

- مبحث سوم- بررسی موقعیت بزهکاری در الگوی سارا..... ۳۴
- گفتار اول- بکار گیری آزمون چرز..... ۳۴
- گفتار دوم- شناخت نوع مساله..... ۳۶
- گفتار سوم- مطالعه سفر بزهکارانه..... ۳۸
- گفتار چهارم- شناخت چگونگی توسعه نقاط بحرانی..... ۴۱
- گفتار پنجم- یادگیری قانون ۲۰-۸۰..... ۴۴

فصل دوم- پدیده مجرمانه

- مبحث اول- تعریف پدیده مجرمانه..... ۴۶
- گفتار اول- معنای لغوی و اصطلاحی جرم و کجروی..... ۴۷
- الف) معنای لغوی و اصطلاحی جرم..... ۴۷
- ب) معنای لغوی و اصطلاحی کجروی..... ۵۰
- گفتار دوم- مرزهای مفهومی و واژه های قریب به جرم و کجروی..... ۵۳
- الف) انحراف..... ۵۳
- ب) نابهنجاری..... ۵۳
- ج) آسیب (شناسی) اجتماعی..... ۵۴
- د) تقصیر..... ۵۴
- گفتار سوم- رویکرد های مرتبط با تعریف جرم و نسبیت در تعاریف آن..... ۵۵
- الف) رویکردهای مرتبط با تعریف جرم..... ۵۵
- ب) نسبیت در تعاریف جرم..... ۵۷
- مبحث دوم- علل وقوع جرم و کجروی..... ۵۹
- گفتار اول- مفاهیم علل سنجی..... ۵۹
- الف) علت..... ۵۹
- ب) عامل..... ۶۲

- ج) شرط..... ۶۲
- د) انگیزه..... ۶۳
- گفتار دوم- تبیین رفتار بزهکارانه..... ۷۹
- الف) تعاریف و اصطلاحات..... ۷۹
- ب) انواع تبیین‌ها..... ۸۱
- گفتار سوم- معادله علل وقوع جرم و کجروی..... ۸۸
- الف) شخصیت بزهکارانه..... ۸۹
- ب) موقعیت بزهکاری..... ۹۱
- ج) انسان موجودی آزاد یا مقهور؟..... ۱۰۰

بخش دوم- موقعیت و پیشگیری از بزهکاری

فصل اول- مبانی و اصول پیشگیری از بزهکاری

- مبحث اول- مفهوم و تعریف پیشگیری از بزهکاری..... ۱۰۸
- گفتار اول- معنای پیشگیری از بزهکاری..... ۱۰۸
- الف) معنای لغوی پیشگیری..... ۱۰۸
- ب) معنای لغوی بزهکاری..... ۱۰۹
- گفتار دوم- تعریف پیشگیری از بزهکاری..... ۱۰۶
- گفتار سوم- نگرش‌های کلی در استنباط مفهوم پیشگیری از بزهکاری..... ۱۱۱
- الف) نگرش عام یا موسع..... ۱۱۱
- ب) نگرش خاص یا مضیق..... ۱۱۲
- گفتار چهارم- مشکلات تعریف پیشگیری از بزهکاری..... ۱۱۲
- مبحث دوم- انواع الگوهای پیشگیری از بزهکاری..... ۱۰۹
- گفتار اول- پیشگیری از بزهکاری از حیث زمان اجراء..... ۱۱۳
- الف) پیشگیری کوتاه‌مدت..... ۱۱۳

(ح)

- ۱۱۳..... (ب) پیشگیری بلندمدت
- ۱۱۴..... گفتار دوم- پیشگیری از بزهکاری از حیث نحوه عمل
- ۱۱۴..... (الف) پیشگیری فعال
- ۱۱۴..... (ب) پیشگیری انفعالی
- ۱۱۵..... گفتار سوم- پیشگیری از بزهکاری از حیث سطوح اجرایی
- ۱۱۶..... (الف) پیشگیری اولیه
- ۱۱۶..... (ب) پیشگیری ثانویه
- ۱۱۷..... (ج) پیشگیری ثالث
- ۱۱۹..... گفتار چهارم- پیشگیری از بزهکاری از حیث رویکرد
- ۱۱۹..... (الف) پیشگیری کیفی
- ۱۲۲..... (ب) پیشگیری غیرکیفی

فصل دوم-پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری

- ۱۲۷..... مبحث اول-تعریف و ویژگی های پیشگیری موقعیت مدار
- ۱۲۷..... گفتار اول- تعریف پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری
- ۱۳۱..... گفتار دوم- ویژگی های پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری
- ۱۳۳..... مبحث دوم- بنیان های نظری پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری
- ۱۳۴..... گفتار اول- نظریه پیشگیری از بزهکاری از طریق طراحی محیطی
- ۱۳۶..... گفتار دوم- نظریه فضای قابل دفاع
- ۱۴۰..... گفتار سوم- نظریه سبک زندگی
- ۱۴۳..... گفتار چهارم- نظریه پلیس مبتنی بر مساله
- ۱۴۵..... گفتار پنجم- نظریه فعالیت روزانه
- ۱۴۹..... گفتار ششم- نظریه انتخاب عقلانی
- ۱۵۳..... گفتار هفتم- نظریه الگوی بزهکاری

مبحث سوم- اصول مرتبط با پیشگیری از بزهکاری در نظریه..... ۱۵۶

فرصت بزهکاری

گفتار اول- کاهش فرصت موجب پیشگیری از بزهکاری می شود..... ۱۵۶

گفتار دوم- کاهش فرصت معمولاً موجب جابجایی بزهکاری نمی شود..... ۱۵۷

گفتار سوم- کاهش متمرکز فرصت می تواند کاهش گسترده تر..... ۱۶۱

بزهکاری را فراهم سازد

مبحث چهارم- روشهای پیشگیری موقعیت مدار و نحوه ارزیابی آن..... ۱۵۹

گفتار اول- روشهای پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری..... ۱۶۳

الف) افزایش تلاش بزهکاری..... ۱۶۴

ب) افزایش خطرات بزهکاری..... ۱۶۶

ج) کاهش منافع بزهکاری..... ۱۶۸

د) کاهش تحریکها..... ۱۶۹

ه) حذف بهانههای مربوط به بزه..... ۱۷۱

گفتار دوم- نحوه ارزیابی پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری..... ۱۷۴

الف) محاسن..... ۱۷۴

ب) معایب..... ۱۷۶

نتیجه گیری و پیشنهادات..... ۱۸۰

پیوست (واژه نامه انگلیسی-فارسی)..... ۱۸۲

فهرست منابع و مآخذ..... ۱۸۶

چکیده:

خصوصیات موقعیتی (عوامل احاطه کننده و بلاواسطه در یک مکان) فرصت بزهکاری و کجروی را فراهم می‌سازد. به سخن دیگر موقعیت‌های بزهکاری همواره یکی از علل مهم ارتکاب بزه بوده و تصمیمات بزهکاران بالقوه را تعیین می‌نمایند. با توجه به این متغیر یکی از روش‌های مبارزه با بزه در جرم‌شناسی پیشگیرانه با نام پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری، مطرح می‌گردد.

پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری، مجموعه تدابیر غیرکیفری سریع و بلاواسطه‌ای است که برای منصرف یا مأیوس کردن بزهکاران بالقوه از ارتکاب جرم و کجروی به وسیله حذف یا کاهش موقعیت‌های بزهکاری طراحی می‌گردد. طبق این دیدگاه که از نظریه‌های جرم‌شناسانه گوناگونی منشاء یافته و از پشتیبانی تجربی قویتری نسبت به دیگر خط و مشی‌های پیشگیری از جرم برخوردار است، مجرمان بر اساس هزینه و منافع حاصله دست به انتخابی عقلانی می‌زنند و حتی اگر مجرمین با انگیزه در جامعه حضور داشته باشند با اقداماتی نظیر افزایش نظارت بر آماج بالقوه یا کاهش جذابیت آنها می‌توان به کاهش وقایع بزه‌کارانه و بزه‌دیدگی کمک نمود. این رویکرد توجه ما را به سوی علل نزدیک و نه دور و چگونگی وقوع بزه و نه چرایی و علت بزه معطوف می‌سازد.

کورنیش و کلارک آخرین نسخه تکامل یافته این شیوه از پیشگیری غیرکیفری را با معرفی پنج طریق که هر کدام به پنج تکنیک تقسیم می‌گردد تشریح کرده‌اند. این پنج دسته از روش‌ها عبارتند از: (۱) افزایش تلاش بزهکاری (۲) افزایش خطر بزهکاری (۳) کاهش منافع بزهکاری (۴) کاهش تحریک‌ها (۵) حذف بهانه‌های مربوط به بزه.

محقق در این رساله بدنبال تصحیح شکاف و بی‌تعادلی در نظریه‌های جرم‌شناسی است که نقش مهم موقعیت را در ایجاد و پیشگیری از بزهکاری نادیده گرفته است. در عین حال متغیرهای فردی و محیطی به عنوان علل مهم شکل‌گیری شخصیت مجرمانه و ارتکاب جرم نادیده گرفته نشده است. با قبول این که موقعیت یکی از دلایل وقوع بزهکاری است می‌توانیم چشم‌انداز جدیدی از سیاست‌های پیشگیری از بزهکاری را داشته باشیم که بر روی کنترل موقعیت‌ها متمرکز است.

این رساله به دو بخش تحت عناوین: (۱) موقعیت و بزهکاری (۲) موقعیت و پیشگیری از بزهکاری، سازمان یافته است. در بخش اول نقش موقعیت در بزهکاری و در بخش دوم پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری ارایه گردیده است.

واژگان کلیدی:

موقعیت / فرصت / پیشگیری از بزهکاری / بزه / آماج بزه / بزه دیده / بزه‌کار

مقدمه

انحراف و جرم سابقه‌ای به قدمت هبوط حضرت آدم علیه‌السلام به کره خاکی و سکنی گزیدن بر روی این مکان دارد. امروزه میزان نرخ جرم به عنوان یکی از چالش‌های اساسی حکومت‌ها برای ایجاد و استقرار امنیت محسوب می‌گردد. امنیتی که بشر از دیر باز برای حفظ حیات و ادامه زندگی به دنبال آن بوده و برای رسیدن به آن به طرق گوناگونی متوسل شده و سعی در شناخت پدیده‌های تأثیرگذار بر آن نموده است. از این رهگذر و در خلال فرازاها و فرودهای اندیشه‌های بشری مکاتب گوناگونی پدیدار شده‌اند که در خصوص پیشگیری از جرم و مبارزه با آن به ارائه طریق و نظریه پرداخته‌اند. یکی از قدیمی‌ترین این نظریه‌ها، نظریه پیشگیری کیفری است که با رویکردی تنبیهی و سزا دهنده سعی در کنترل و کاهش جرم دارد. اما تاریخ گواه آن است که این سیاست جنایی پیشگیرانه تاکنون نتوانسته است تأثیر قاطع و مؤثری بر کنترل و کاهش جرایم بگذارد. از این رو گونه دیگری از پیشگیری از بزهکاری تحت عنوان پیشگیری غیر کیفری بطور ویژه‌ای و با پرچم داری مکتب تحقیقی و با هدف تضمین آزادی، اجرای عدالت و اصلاح و درمان بزهکاران از طریق شناخت علل بزهکاری مورد توجه قرار و با مکاتب دفاع اجتماعی و دفاع اجتماعی نوین به شکوفایی رسید.

پیشگیری غیر کیفری از بزهکاری تاکنون راه تکامل‌گرایی را پیموده است. این نوع از پیشگیری از بزهکاری به طور علمی توسط صاحب‌نظران جرم‌شناسی به دو گونه پیشگیری اجتماعی و پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری (یا وضعی) تقسیم شده است.

الف) تعریف مسأله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق:

وجود موقعیت‌ها و فرصت‌های ارتکاب جرم همواره یکی از عوامل مهم در بروز بزهکاری بوده و تصمیمات بزهکاران بالقوه را تعیین و آنان را به ارتکاب بزه ترغیب می‌نماید. بر اساس دست آوردهای جرم‌شناسی محیطی، علل نزدیک و آنی جرم که از آن به علل پیش بزهکاری و یا موقعیت بزهکاری یاد می‌شود در ارتکاب بزهکاری نقشی اساسی دارد. در توضیح و موافقت با این مطلب گلوریا لی کوک و نیک تیلی^۱ از موسسه جرم‌شناسی جیل داندو^۲ می‌گویند: تصور کنید تمام نظارت‌های موقعیتی از میان می‌رفت، هیچ قفلی نبود، گمرک‌ها کنترل نمی‌شد، و جوه نقد در محلی که

^۱ -Gloria Laycock and Nick Tilley

^۲ -Jill Dando

ورود سایرین آزاد است گذاشته می شد، هیچ نظارتی در کتابخانه ها نبود، بلیط ها و چمدان های مسافری در ایستگاه های قطار و هواپیما کنترل نمی شد، چراغ راهنمایی وجود نداشت و ..... آیا تغییری در نرخ جرم و ناهنجاری بوجود نمی آمد؟

با توجه به این متغیر و اهمیت آن در مقابله با جرایم، یکی از انواع تدابیر پیشگیرانه غیرکیفری با نام پیشگیری موقعیت مدار (وضعی) از بزهکاری، مطرح می گردد.

اقدامات پیشگیرانه موقعیت مدار، برخورد هائی غیرکیفری است که موقعیت های پیش بزهکاری یعنی شرایطی که زمینه را برای گذار از اندیشه به عمل مجرمانه فراهم می آورد را هدف قرار می دهد و در پی آن، با تغییر در آن موقعیت ها، فرایند تصمیم گیری مجرمانه را دستخوش تغییر و عقیم می سازد. بدین ترتیب پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری توجهی به اصلاح شخصیت بزهکار و تمایلات مجرمانه او یا علت شناسی بزهکاری و بررسی شخصیت بزهکار نداشته و کانون توجه آن، موقعیت بزهکاری و آماج های بالقوه آن و یا موقعیت پیش بزهکاری است. آنچه در این رویکرد اولویت دارد حفظ آماج ها و بزه دیدگان از تعرض بزهکاران است. بر اساس این رویکرد، بزهکاران بر اساس هزینه ها و منافع حاصله دست به انتخاب عقلانی می زنند و خصوصیات اجتماعی و فیزیکی مکان ها و فضاها در تصمیم گیری آنان مؤثر است از اینرو با تغییر موقعیت فرد در معرض بزهکاری و بزه دیدگی و یا تغییر شرایط محیطی مانند زمان و مکان می توان از ارتکاب جرم توسط فرد مصمم به بزهکاری جلوگیری نمود. حتی اگر بزهکاران با انگیزه در جامعه حضور داشته باشند با اقداماتی نظیر افزایش نظارت بر آماج بالقوه یا کاهش جذابیت آن ها می توان وقوع بزه را کاهش داد.

این رویکرد که با هدف بازدهی سریع و معالواسطه جهت کاهش وقایع مجرمانه و ممانعت از رویارویی بسیاری از بزهکاران بالقوه در برابر دستگاه قضائی و یا چرخه تکرار بزه طراحی می گردد، روی شکل هائی خاص از بزه ها تمرکز داشته (یعنی برای پیشگیری از هر بزه تدابیر و اقدامات خاصی به اجرا در می آید) و با عملگرائی درصدد است تا از آماج جذاب محافظت به عمل آورده شود. پیشگیری موقعیت مدار از جرم بر اساس این عقیده است که شرایط بسیار قابل پیش بینی تر از افراد هستند و اهمیت از بزهکار به سمت محیط معطوف است. بدین طریق از ورود به وادی پیچیده سلسله عوامل متعدد انسانی و اجتماعی بزه و تحلیل و برخورد با آن ها احتراز می گردد.

مع الوصف و با عنایت به موضوع سوالات ذیل قابل طرح هستند:

(۱) آیا موقعیت در وقوع جرم نقش دارد؟

۲) موقعیت چگونه می‌تواند برای بزه‌کار یا بزه‌دیده نقش مساعد ایفا کند؟

۳) آیا می‌توان با کنترل موقعیت از ارتکاب جرم پیشگیری نمود؟

ب) سابقه و ضرورت انجام تحقیق:

ادبیات نظری و تحقیقات علمی - کاربردی پیشگیری از بزه‌کاری از سال ۱۳۷۸ خورشیدی در ایران از رشد فزاینده‌ای برخوردار شده است لیکن برابر بررسی‌های به عمل آمده تاکنون هیچگونه تحقیق و پژوهشی در قالب پایان‌نامه پیرامون " نقش موقعیت در پیشگیری از وقوع جرم " و معرفی همه جانبه نظریه علمی پیشگیری موقعیت مدار انجام نگرفته و تنها اشاراتی پراکنده در قالب مقاله به این شیوه از پیشگیری غیرکیفری شده است. برای انسجام و به روزرسانی مبانی نظری این بحث، محقق سعی دارد تا با بررسی آخرین یافته‌های جرم‌شناسی، ابعاد مختلف کارکرد موقعیت در فرایند ارتکاب جرم و پیشگیری از آن را مورد تدقیق قرار دهد.

ج) فرضیه‌ها:

با توجه به سوالات تحقیق فرضیه‌های زیر قابل بررسی هستند:

۱) موقعیت در وقوع جرم نقش دارد.

۲) موقعیت می‌تواند نقش دو گانه به سود بزه‌کار یا بزه‌دیده ایفا کند.

۳) با کنترل موقعیت می‌توان از وقوع جرم پیشگیری نمود.

د) اهداف و روش تحقیق:

هدف اصلی اجرای این طرح بررسی تحقیقات انجام شده در زمینه نقش موقعیت در پیشگیری از وقوع جرم و فرضیات مطرح شده است. منظور از اینکار تجزیه و تحلیل و ترکیب نتایج حاصله از این تحقیقات است تا بواسطه آن بتوان به راهکارهای مطلوبی جهت مبارزه با جرم و پیشگیری از آن دست یافت. به منظور دستیابی به پاسخ سؤالات و اثبات فرضیه‌های تحقیق، محقق با روش مطالعه کتابخانه‌ای و اسنادی و بهره جستن از منابع معتبر جرم‌شناسی و علوم اجتماعی به تحقیق پرداخته است.

ه) کاربرهای تحقیق:

- ۱) تقویت نگاه علمی به مباحث پیشگیری از جرم به ویژه مبانی نظری پیشگیری موقعیت مدار از جرم.
- ۲) شناخت و بومی سازی تکنیک‌های پیشگیری از جرم.
- ۳) فرهنگ سازی و اشاعه تکنیک‌های ساده و کم هزینه موقعیت مدار از جرم در میان آماج بالقوه.
- ۴) پیشگیری و کاهش جرم در جامعه.

و) استفاده‌کنندگان از نتیجه تحقیق:

تحقیقی که ارائه می‌شود می‌تواند مورد استفاده دانشجویان رشته‌های حقوق کیفری و جرم‌شناسی و علوم اجتماعی قرار گرفته و دست‌اندرکاران مبارزه با جرم و تهیه و تدوین سیاست جنایی، پلیس، آحاد مردم و... از آن بهره‌مند شوند.

ز) واژه‌گزینی:

محقق معتقد است تشتت و تعاطی افکار مشهودی در انتخاب واژگان دانش جرم‌شناسی در میان نویسندگان و محققین ما به چشم می‌خورد. بعضاً برای یک واژه بیگانه چندین معنا و تعبیر متفاوت ابداع شده و شگفت‌آور این که همان نویسنده در سطور دیگر معنا و تعبیر دیگری را از همان واژه ارائه داده است. به طور نمونه می‌توان به دو واژه **Criminal** و **Opportunity** و مشتقات آنها اشاره کرد. به لحاظ سوء برداشت از مفهوم واژه **Crime**، عده‌ای ترجمه «جنائی» را برای واژه **Criminal** و «جنایتکاری» را برای واژه **Criminality** انتخاب کرده‌اند. اما بزهدکار و بزهدکاری بهترین معادل فارسی این واژه‌ها است. زیرا جنائی و جنایتکاری مفهومی خاص بوده و جنایت یکی از مصادیق جرم محسوب می‌شود و نه خود جرم. از طرفی دیگر فرهنگستان ایران در سال ۱۳۱۷ واژه بزهدکار را به جای جرم و بزهدکار را به جای مجرم برگزید است. در مورد واژه **Opportunity** هم عده‌ای آن را مترادف با واژه **Situation** گرفته و ترجمه «موقعیت» را برای آن برگزیده‌اند. اما بهترین معادل فارسی آن فرصت است و بنا بر شرحی که خواهد گذشت فرصت خود یکی از اجزاء موقعیت محسوب می‌گردد و به دیگر سخن فرصت متغیری موقعیتی است. به عبارت دیگر همه عناصری که

در موقعیت تعریف می‌شوند می‌توانند به عنوان "فرصت" یا "تهدید" و "عامل تراحم" جلوه‌گر شوند، از این رو فرصت بخشی از موقعیت محسوب می‌گردد و نه خود موقعیت. در این رساله بویژه در تعیین تیتورها و متون منابع انگلیسی که واژه‌گزینی آن تحت اختیار محقق بوده معادل‌های مورد نظر یعنی بزه، بزهکاری، بزهکاری و فرصت لحاظ شده اما برای رعایت و حفظ امانت همان واژه‌های مورد نظر نویسندگان منابع فارسی در متن تحریر شده است. مع‌الوصف به نظر نگارنده لازم است تا با یاری و مدد جمعی از صاحبان اندیشه این تضارب آراء برطرف شده و با انتشار مرجعی معتبر از معادل‌های فارسی واژه‌گان دانش جرم‌شناسی وحدت نظر ایجاد گردد.

ح) سازماندهی تحقیق:

این رساله در دو بخش تحت عناوین (۱) موقعیت و بزهکاری (۲) موقعیت و پیشگیری از بزهکاری، سازمان یافته است. در بخش اول تحت دو فصل موقعیت و بزهکاری و پدیده مجرمانه، ساختار موقعیت به ویژه موقعیت بزهکاری کالبد شکافی و معادله علل وقوع جرم و کجروی ارائه می‌گردد. در بخش دوم نیز تحت دو فصل مبانی و اصول پیشگیری از بزهکاری و پیشگیری موقعیت مدار از بزهکاری، به کلیات پیشگیری از بزهکاری و نهایتاً به معرفی پیشگیری موقعیت مدار پرداخته می‌شود.

بخش اوّل

موقعیت و بزهکاری

فصل اول: موقعیت بزهکاری

فصل دوّم: پدیده مجرمانه

فصل اول - موقعیت بزهکاری^۱

این فصل مشتمل بر سه مبحث است که به ارائه موقعیت و بزهکاری با بررسی قرارداد مفهومی منطق موقعیت و موقعیت بزهکاری، اصول دهگانه در نظریه فرصت بزهکاری و بررسی موقعیت بزهکاری در الگوی سارا می‌پردازد.

مبحث اول - مفهوم منطق موقعیت و موقعیت بزهکاری

در این مبحث که در قالب دو گفتار ارایه می‌گردد مفاهیمی مانند: منطق موقعیت موقعیت بزهکاری و انواع و عناصر سازنده آن مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. با تبیین این مفاهیم می‌توان ماهیت و نقش دوگانه موقعیت را چه به سود بزه دیده و چه به سود بزهکار در فصول بعدی مورد شناخت عمیق تری قرار داد.

گفتار اول - مفهوم منطق موقعیت: چیستی، الگوی تبیین و ارکان آن

الف) چیستی منطق موقعیت

یکی از ابزارهای فیلسوفان عملگرایی نقاد، روش‌شناسی موسوم به منطق موقعیت است.^۲ روش‌شناسی تحلیل موقعیت که به وسیله پوپر پیشنهاد شده است در گفتار حاضر از آن با عناوین مشابه دیگری نظیر منطق موقعیت و شرایط یا تحلیل موقعیت یا شرایط نیز یاد خواهد شد.^۳ روش‌شناسی منطق موقعیت به تحلیلگران یا پژوهشگران و نیز دیگر کنشگران در این عرصه امکان می‌دهد تا با کارآمدی هرچه تمام‌تر به فهم و تبیین رفتار کنشگران در عرصه

---

^۱ - Criminal Situation

^۲ - پایا، ۱۳۸۶: ۲۵.

^۳ - پایا، ۱۳۸۲: ۲۷۲.